

Napsali němečtí spisovatelé z českých zemí

(E*forum, 22. 12. 2014)

Národnostní problémy uvnitř habsburského soustátí se v průběhu 19. století prohlubovaly a napětí mezi Čechy a Němci představovalo na přelomu nového století vážný problém zastiňující ostatní politické a státoprávní otázky. Zatímco česká politická reprezentace usilovala o prosazení potřeb a požadavků společensky, kulturně i politicky se etablovujícího národa, bojovali čeští Němci o udržení tradičního privilegovaného postavení německého etnika v říši, a to prostřednictvím rozdělení Čech na dvě národnostně a administrativně oddělené části či zákonného zakotvení němčiny jako státního jazyka.

Snahy o národnostní smír nebo také **česko-německé vyrovnání** sahají hluboko do druhé poloviny 19. století a smiřovací jednání, nesená zprvu předlitavskými vládami a od přelomu století stále silněji politickými reprezentacemi obou národů, byla vedena až do začátku první světové války. Ještě v její předvečer, koncem roku 1913 se jejich definitivní krach nezdál zpečetěn: němečtí intelektuálové z Čech **Fritz Mauthner**, **Alfred Klaar** a **Hugo Salus** se tehdy k otázce možnosti národního vyrovnání v Čechách vyslovují v anketě vídeňského listu Neue Freie Presse optimisticky. Oni všichni, méně už **Karl Hans Strobl**, považují politické smíření pro další soužití v Čechách za žádoucí a nezbytné a stvrzují tak tezi dnešních historiků, že „národnostní vyrovnání či smíření se od přelomu století jevílo jako jediný možný prostředek k prolomení bludného kruhu nenaplněných představ a s tím souvisejícího vzájemného blokování všech národních požadavků a potřeb hájených jednotlivými politickými reprezentacemi“ (Luboš Velek: Projekt česko-německého národnostního vyrovnání v Čechách v letech 1890–1915 a jeho geneze, in *Promarněná šance*, ed. E. Drašarová, R. Horký, J. Šouša a L. Velek, Praha, Národní archiv 2008, s. 17).

Stanoviska německých spisovatelů k aktuální politické situaci v Čechách před sty a jedním rokem odhalují vesměs typické aspekty dobového národnostního zápolení. Publicista, spisovatel a kritik jazyka Fritz Mauthner (1849–1923) vidí v boji o uplatnění češtiny či němčiny jako úředního jazyka, v něž národnostní přetahování stále častěji vyúsťovalo, velmi přesně také boj o „všechna vysoká a nízká úřednická postavení, všechny posty rozhodující o penězích a jejich hodnotě“, tedy napětí sociální. K nevydařenému pokusu o národnostní smír z počátku roku 1890 se vrací literární a divadelní kritik a historik a spisovatel Alfred Klaar (1848–1927), prokazující ve svém příspěvku schopnost ostrého politického nazírání: hlavní potíž vyrovnání nespočívá podle něj v jednotlivých požadavcích, nýbrž ve „struktuře obou velkých stran“, kterým dosud chybí nezpochybnitelný, silný mandát – na rozdrobenosti politické reprezentace ostatně ztroskotaly, a Klaar na to též upozorňuje, už právě punktace na přelomu

80. a 90. let devatenáctého století. Návrh vlády Eduarda Taaffeho na národnostní smír vycházel tehdy z doktríny národnostního oddělení, spočívající jak v reorganizaci okresů v národnostně homogenní celky, tak i v národnostním rozdělení zemských školských, zemědělských a justičních orgánů (srov. Jan Křen: *Konfliktní společenství. Češi a Němci 1780–1918*, Praha, Academia 1990, s. 230n.).

Skutečnosti, že se snahy politiků a většiny národa mohou výrazně rozcházet, se dotýká spisovatel Karl Hans Strobl (1877–1946). Také on již Čechy uznává jako plnohodnotného, respektovaného partnera Němců, ve vztahu obou etnik však konstatuje nenávist srovnatelnou s otravou krve a více než partnerství dává šanci dalšímu boji v dějinách „velikého zápasu slovanstva s němectvem“. Proti vzrůstajícímu nacionalismu a radikalizaci společnosti vytyčuje pražský spisovatel Hugo Salus (1866–1929), reprezentant první generace kulturních prostředkovatelů mezi oběma znesvářenými národy, ideál osobní kultivace, umožňující „vymýcení všech předsudků, jež od sebe lidi oddělují a činí z nich místo shodně spějících bližních nepřátele“. Takovému požadavku dostál v dějinné realitě jen nepatrný zlomek společnosti, který politický vývoj nemohl zvrátit.

Názory F. Mauthnera, A. Klaara, H. Saluse a K. H. Strobla na výhledy soužití Čechů a Němců v Čechách před Vánoci roku 1913 zpřístupňujeme dnes v dvojí podobě: v německém *echu* publikujeme odpovědi zaslané Neue Freie Presse a zde zveřejněné 25. 12. 1913 (č. 17721, ranní vydání, s. 9–10) v plném originálním znění, zde v českém *echu* pak ve formě shrnutí ankety, které vyšlo v Národních listech o tři dny později (č. 353, 28. 12. 1913, s. 2).

ej, mt

Básnická anketa o vyrovnání v Čechách

Průmyslná „N. Fr. Presse“ přichystala pro své vánoční číslo dobrá zdání čtyř německých spisovatelů zvučného jména, kteří původem neb pobytem se zeměmi českými nějak souvisí, o národním vyrovnání v Čechách. Proslulý autor spisu *Kritika řeči* také do češtiny přeloženého, Fritz Mauthner, původem a studiemi Pražan, vychází od své známé teze, „že jazyk lidský je sice bídým prostředkem poznání pro neurčitost všech, zvláště abstraktních výrazů, za to však může býti výtečným nástrojem básnického umění“, a z této poetické vlastnosti mateřštiny odvozuje důvody lásky k ní, k národu a k vlasti. Toť ovšem názor učence, který se nesrovnává v každém případě s pravdou, neboť nejúčinnější milovníci jazyka národa a vlasti pro úkoly, jež jim obrana jich ukládá, ani nemívají kdy, aby se zabývali poezií. Zajisté však má Fritz Mauthner pravdu v tom, žeť barbarským názorem, že láska k mateřštině musí býti sdružena se záští proti cizímu jazyku a cizímu plemeni. A naprosto pak dlužno s ním souhlasiti, praví-li, že při troše dobré vůle oba rovnoprávné jazyky mateřské ani nejsou v nebezpečí, a že tudíž vyrovnání jest jednoduchým a rozumným požadavkem doby a že co ve Švýcarech skutečno, může býti i v českých pohraničných horách možno, aby si

totiž tu lidé kvůli mluvidlům nerozbíjeli lebky.

Berlíňan prof. Alfred Klaar vzpomíná na pětadvacetiletí, jež prožil jako německý spoluzápasník v Čechách, a puntací z r. 1890, opakuje naprosto vadný výrok, že národnostní rozdělení zemské školní rady a vrchního zemského soudu nezavdalo nikdy podnět k stížnosti anebo znepokojení, když přece jest známo, že soudnictví a školství v Čechách jest zřídlem nejprudších bojů. Klaar uvažuje o podmínkách zdaru vyrovnání i dí, že budou-li na obou stranách mužové, jichž lidový mandát spočívá na nejpevnějším základě, neohroženém možností útoku z vlastní strany, a budou-li tito mužové míti dosti mravní zmužilosti, aby bez bázlivých ohledů vpravo vlevo uzavřeli, co nutno před svým národním a lidským svědomím zodpověděti, pak budeme vyrovnání míti. Článek Klaarův končí nadšeně pasáží o vzájemné vážnosti k národním právům, o smírném kulturním závodění nejlepších sil obou národů a přáním, aby mohl ještě v životě pozdraviti vánoce národního smíru ve své domovině.

Nejsympatičtější jest pak výrok pražského německého básníka Hugona Saluse, jednoho z oněch, kteří na německorakouském Parnasu Petra Roseggera eticky i umělecky nedohledně převyšují. Salus dí mezi jiným: „My lidé vzdělání, umravení, naplnění pocitem zodpovědnosti před přítomností i před budoucností, přejeme si co nejvroucněji kulturní dohodu obou tuto krásnou zem obývajících národů, my toužíme všemi vlákny svého srdce po vyrovnání, kteréž by slavně ukončilo vzájemné sočení, vnuknuté záští, závisti a nepřejnosti. Salus je proti přílišnému politikaření nejmladších, osmnáctiletých, a končí těmito krásnými slovy: „Já, německý spisovatel, mám ve svém přátelství s umělci a básníky českého národa útěchyplný důkaz, že netoliko v nás německých, uvědoměle kulturních lidech kvete a zraje sen o vesné národů, že musí přinést ovoce, že dojde ke společné práci pro všechny vznešené cíle lidstva.“ Salus je ovšem toho názoru, že předcházeti musí politické vyrovnání.

Ke skeptikům mezi německými spisovateli v „N. Fr. Pr.“ zastoupeným náleží brněnský dr. K. Strobl, který ovšem stojí na tom, že vyrovnání jest potřebno a že všichni kulturní lidé musí souhlasiti v tom s obchodnictvem obou stran už proto, aby jednou konečně přestaly odstrašující brutality a surovosti politické guerilly, ale táže se: Jest takové vyrovnání možno? Strobl míní, že i kdyby politické strany uzavřely vyrovnání, stará zášť národní, tato kožní nemoc národního tělesa, tak hluboko se zažrala, že jest až otravou krve.

Zajímavá jest Stroblova charakteristika o Čechách: „Jenom šovinistická slepota mohla by Čechům upříti jich velké vlastnosti, tuto šílenou, zažranou (!) snahu po kultuře, fanatický pospěch vyrovnati se Němcům ve všech oborech, tuto Ameriku připomínající odvalu a vytrvalost národohospodářskou, z níž vyrůstají banky, úvěrní ústavy, milionové podniky jako houby, zdivočelý vzrůst, který se v Evropě s ničím srovnati nedá. Čech humoristických listů německých, „Böhm in Amerika“, již dávno přestal býti i jen zdaleka typem lidu. Čech prodělal metamorfózu ďáblu, odhodil rohy i kopyta i vše těžkopádné, stal se velice, až příliš elegantním (jako všichni povýšenci), cestuje mnoho (až příliš mnoho) a jeho nekulturnost jest pouhou bájkou. My Němci bychom

byli posledními mezi těmi, kdož by chtěli takovou poctivou snahu k výšinám zneuznati – *kdyby Češi byli někde na Uralu nebo na Kavkazu.*“

Tímto posledním výrokem Stroblovým jest dán ostatek jeho vývodů. Strobl stojí na tom, že *boj Němců proti Čechům jest železným zákonem dějinným*, aktem nikoli osamělým, nýbrž kusem velikého zápasu mezi Slovany a Němci, kterémuž světovému ději neučiní přítrž žádné vyrovnání. Avšak přes to pozdravil by vyrovnání radostně už z toho důvodu, že by na nějakou dobu zmírnilo otravné formy zápasu...

Ze Strobla ovšem mluví přes všechnu formu jeho článku protičeská nesmiřitelná zášť nejčistší brněnské vody. Jeho přání, abychom my Češi byli raději kdesi na Uralu nebo na Kavkazu než v českých zemích, mluví za celý článek. Nic není však hlubší a pevnější nad naše přesvědčení, že zůstaneme tam, kde jsme i tenkrát, až bude definitivně vybojován třeba i zápas mezi němectvem a slovanstvem.

www.ipsl.cz